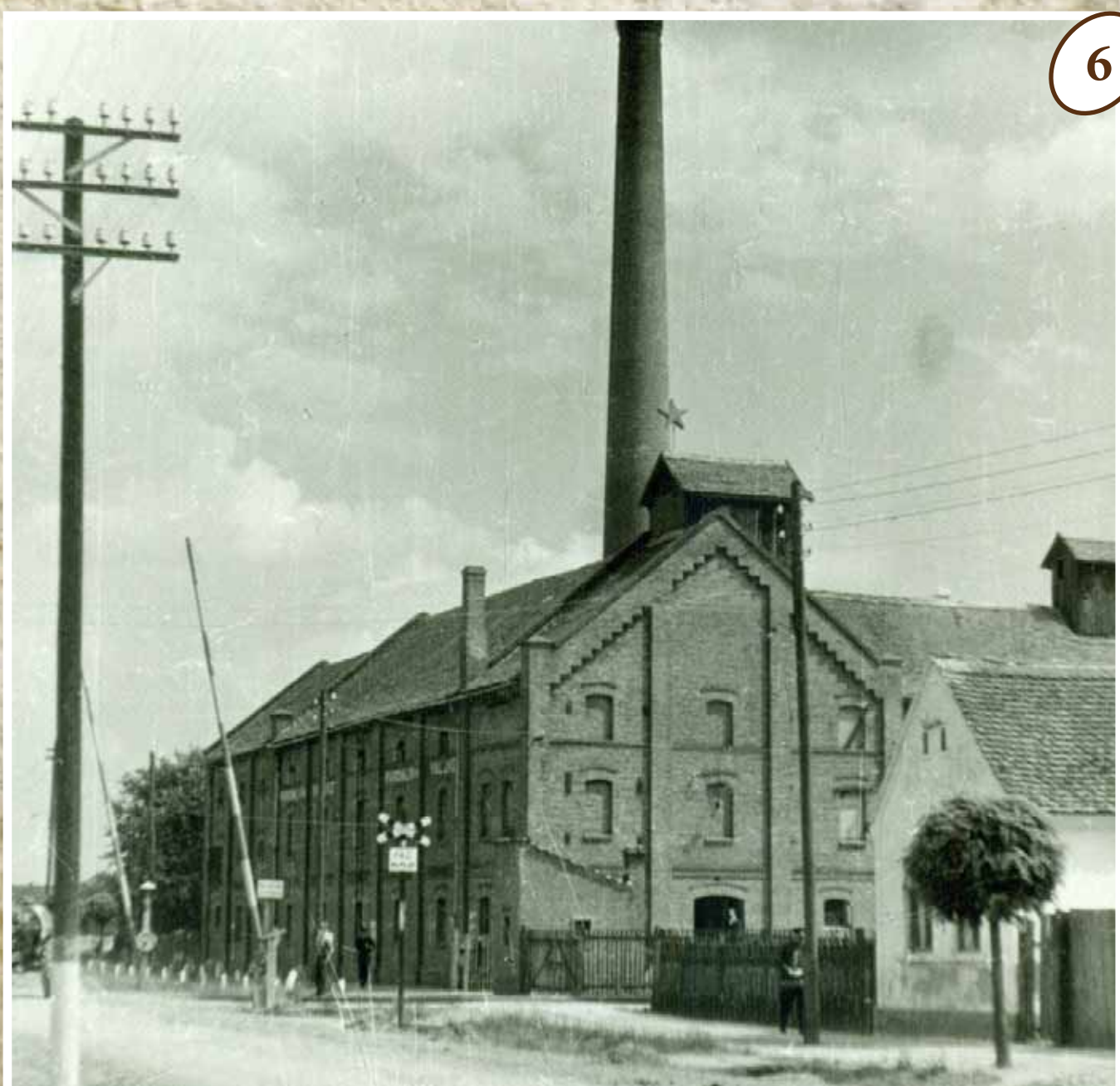
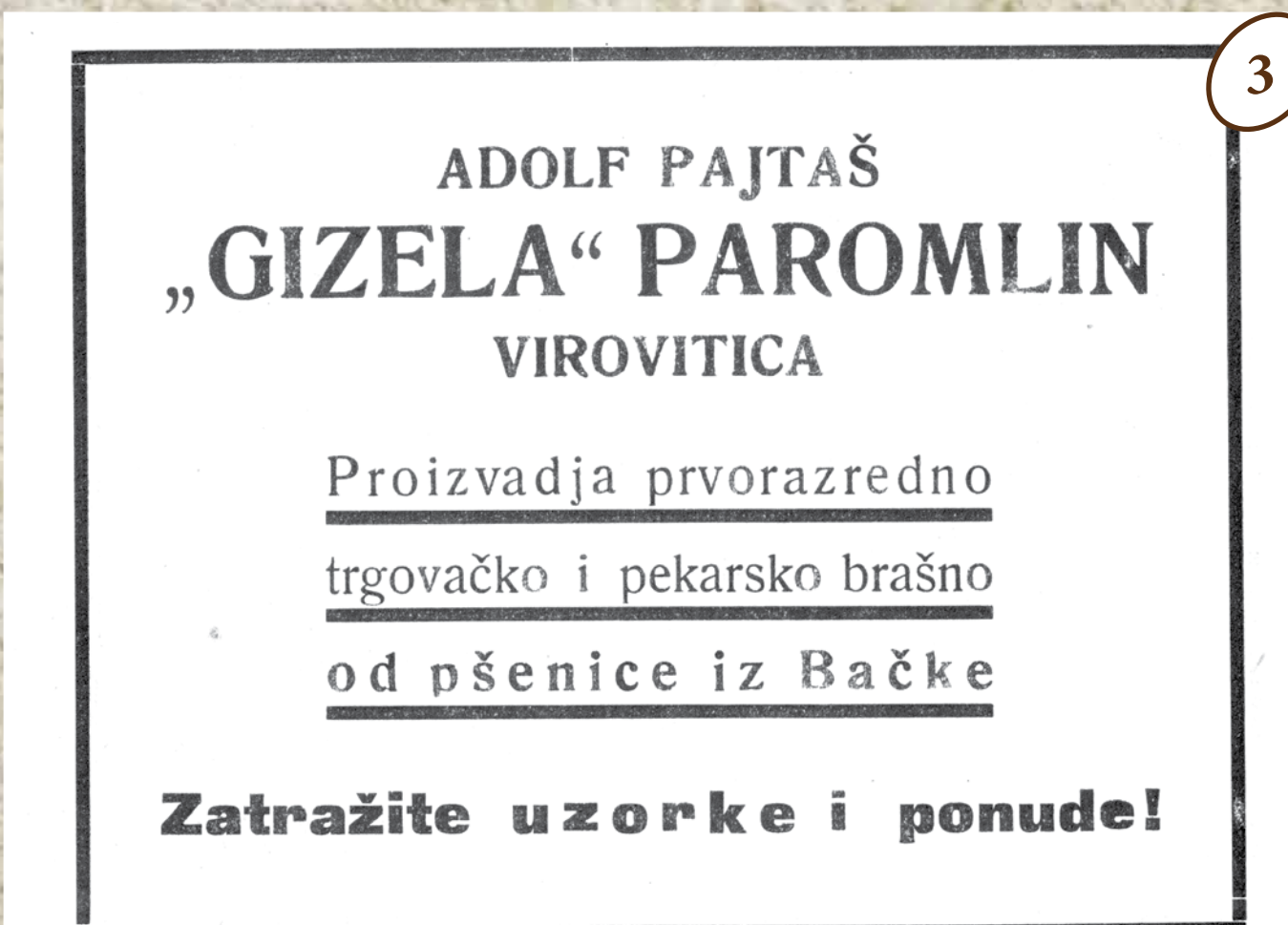

INDUSTRIJSKA BAŠTINA ISTOČNE HRVATSKE

muzejska udruga istočne hrvatske
Gradski muzej Virovitica

VIROVITIČKI MLINOVI

Proizvodne djelatnosti Virovitice bile su vezane uz obrte, manufakturu, a od sredine 19. st. počele su raditi i manje tvornice (šećerana, svilana, mlin) koje za pogon koriste parni stroj. Industrija se razvijala na lokalnim sirovinama: poljoprivrednim proizvodima i prirodnom bogatstvu, šumama. Žito se do pojave parnih i električnih mlinova mljelo u vodenicama na Dravi, Odenici i drugim potocima. U drugoj polovici 19. st. dolazi do povećanja žitarske proizvodnje, pa više nije bilo moguće mljeti žito na vodenicama, a stari mlinovi na potocima i rijekama ustupaju mjesto novim parnim mlinovima. Kada je 1840. Antun grof Pejačević prodao virovitičko vlastelinstvo njemačkim kneževima Schaumburg-Lippe, započeo je period uspješnog gospodarskog razvoja grada.

Postojanje parnog mlina u Virovitici zabilježeno je 1853. u *Putnom dnevniku* kneza Georga Wilhelma Schaumburg-Lippea. Knez je u dnevniku zabilježio da je 1846. parna mašina virovitičkog mlina zadovoljavala i potrebe osnovane tvornice šećera. Pšenično brašno mljelo se u različitoj kvaliteti, a za njim je bila naročito velika potražnja u Varaždinu i Grazu. Da bi zadovoljio potražnju, mlin je proširen s još jednom parnom mašinom i nizom drugih programa mljevenja. Knez je naredio gradnju drugog parnog mlina na pustari Antunovac. U trgovištu Virovitica paromlin se spominje i 1864. godine.

Nakon sklapanja Hrvatsko-Ugarske nagodbe mađarska je vlada novom tarifnom politikom nastojala otežati poslovanje njemačkom plemstvu, što osobito dolazi do izražaja na virovitičkom dobru. Knez Fridrich Georg Schaumburg-Lippe odlučio je stoga prodati veleposjed, pojedine majure davao je u najam, a mlin na Antunovcu iznajmio je virovitičkom mlinaru Rohrbacheru.

Uvidom u povijest industrijalizacije grada Virovitice, proces razvoja industrije te prvotne arhitekture nastale u toj funkciji, moguće je izdvojiti dva do danas postojeća mlina kao zanimljive primjere protoindustrijske arhitekture historičističkih stilskih obilježja. Radi se o tzv. Paromlinu *Gizela* građenom tijekom 19. st. te mlinu na motorni valjak zvanom *Brkljačićev mlin*, pretpostavljamo s početka 20. st. Oba kompleksa su zasebne cjeline koje se sastoje od sklopa zgrada: monumentalne ciglene građevine mlina longitudinalnog tlocrta (mlina na parni pogon i motornog mlina na valjke) te prigradenih manjih utilitarnih objekata u funkciji skladišta ili prostora za razmjenu sirovina. Mlinovi su građeni na jedan kat konstrukcijom od masivnih drvenih greda (i danas vidljivih u tavanskom prostoru) ispunjenih opekom. Pročelja su razvedena dekorativnim elementima pilastara i slijepih vijenaca koji uzdužno i poprečno artikuliraju površinu zida te zadaju pravokutnu mrežu prostornih okvira polukružnim prozorima naglašenih doprozornika i prozorskih glava također profiliranih u cigli. Blagi šiljasti krov otvara prostore istaknutog zabata, dok su uglovi građevina naglašeni kapitelima. Način gradnje i dekorativni elementi ovih arhitektonskih oblika svjedoče o prisutnosti stilskih odrednica eklektičkog historičizma koji možemo pratiti i kod drugih primjera povijesne arhitekture Virovitice.

Obzirom na nedostatak dokumentacije vezane uz dva navedena mlina teško je precizno datirati njihovu gradnju, prezentirati izvoran izgled, organizaciju unutrašnjeg prostora, odnose prostornih jedinica i njihove funkcije, ali nas materijal, konstrukcija i stilske odrednice navode na trag okvirne periodizacije komparacijom sličnih primjera iz povijesti industrijske arhitekture (poput paromlina Union u Osijeku, paromlina u Vukovaru, Koprivnici i zagrebačkog Paromlina).

Paromlin *Gizela* sagrađen je u drugoj polovici 19. st. od crvene, neožbukane opeke u istočnom dijelu grada, a pripadao je Pavlu Rohrbacheru iz Virovitice. S dvije strane bio je omeđen prugama (Virovitica-Barč i Virovitica-Zagreb). Ime je dobio prema vlasnikovoj ženi Gizeli, a 1915. vlasnici su mu postali Adolf i Roza Pajtaš iz Lukača. Mlin je 1948. postao *općenarodna imovina* kojom je upravljalo poduzeće za promet i preradu žitarica *Podravina* Virovitica. Nakon izgradnje novih silosa i mlina prestat je s radom 1970-ih.

Stanje mlinova danas odraz je višestrukih promjena vlasništva i pregradnji vidljivih u morfologiji zidova, vrata i prozorskih otvora. Devastaciji pojedinih elemenata doprinijele su i svojevremene renovacije unutrašnjeg i vanjskog prostora. Fotografije svjedoče o izmijeni fasade Paromlina *Gizela*, današnjeg prodajnog i poslovnog objekta tvrtke *Agroservis trgovina d.o.o.* kojemu je 1980-ih srušen veliki cigleni dimnjak. Neprimjereno prebojana ciglena fasada objekta značajno je umanjila estetsku vrijednost izvornog pročelja.

Brkljačićev mlin je danas u funkciji skladišta. Veliki natpis na bočnoj fasadi u zoni friza mjestimično je izbljedio. Pročelje mu je vidno mijenjano, pa možemo zaključiti kako je mlin svojevremeno bio dijelom rušen i pregrađivan. Ipak, građevina je do danas zadržala stilske karakteristike historičizma, ponajviše zbog očuvanih izvornih ciglenih zidova i fasadne dekoracije.

Obzirom na današnje stanje virovitičkih mlinova potrebno je ukazati na važnost zaštite, stručne obrade i konzervatorskih zahvata na ovim rijetkim, jedinstvenim primjerima prežetaka industrijske arhitekture ne samo grada Virovitice već i cjelokupnog područja kontinentalne Hrvatske, kako bi se spriječio proces njene devastacije.

Dubravka Sabolić
Anamarija Kučan

PRILOZI:

1. Katastarska karta Virovitice s mlinom iz 1862., reambulirana 1900.
2. Memorandum mlina *Gizela* (Kulturno-povijesna zbirka GMV)
3. Reklama za mlin u katalogu Zanatske izložbe u Virovitici, 1935.
4. Reklama za mlin u katalogu Zanatske izložbe u Virovitici, 1935.
5. Ulica Stjepana Radića, u pozadini mlin *Gizela*, foto H. Schubert, 1904.
6. Mlin *Gizela*, 1960-ih (Kulturno-povijesna zbirka GMV)
7. Mlin *Gizela*, foto D. Celić, 1987.
8. Mlin *Gizela*, sjeverna strana objekta, foto A. Kučan, 2012.
9. Brkljačićev mlin, foto D. Celić, 1986.

